

Erityinen ammattilainen

Opas ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen

Tokka2

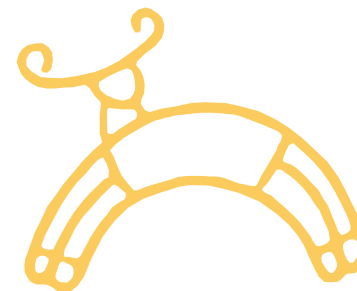
Riitta-Liisa Tölli

Katariina Sarajärvi

TOKKA2

Erityinen ammattilainen

Opas ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen

TEKIJÄT

Katariina Sarajärvi TOKKA2 -projektisuunnittelija
Riitta-Liisa Tölli TOKKA2 -projektipäällikkö

TOKKA2 -seutukehittäjien verkosto:

Sari Hyttinen
Merja Liuski
Kyllikki Kurki
Veli-Pekka Kurki
Arto Nissilä
Kati Pakarinen
Kaija Peuna
Sirkka Salmi
Hanna-Maija Sandqvist

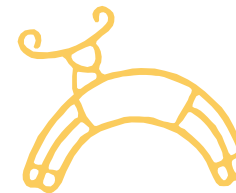
Ulkoasu ja taitto:

Petri Allén TOKKA2 -suunnittelija

Painopaikka:

Tornion kirjapaino
Tornio 2011

Sisältö

ERITYINEN AMMATTILAINEN - Opas ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen

HOJKS -prosessin vaiheet

Ennakointi

Hakeutuminen

Opiskeluun kiinnittyminen

Opiskelu

Opiskelun päättäminen ja työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään siirtyminen

Liitteet ja lähteet

ERITYINEN AMMATILAINEN - Opas ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen

Tavoite

Erityinen ammatillainen -oppaan tavoitteena on tukea koulutuksen järjestäjiä ammatillisen erityisopetuksen kehittämisessä ja laadun varmistamisessa. Tavoitteena on tuoda esiin erityisopetusprosessin merkitys osana ammatillisen koulutuksen kehittämistä. Opas kannustaa koulutuksen järjestäjiä erityisopetuksen ja erityisopiskelijan oppimisprosessin jatkuvaan kehittämiseen. Se nostaa esiin erityisopiskelijan oppimisprosessin kannalta tärkeitä asioita kehittämistyön lähtökohdaksi.

Tässä oppaassa laadunvarmistuksella tarkoitetaan niitä menettelytapoja, prosesseja tai järjestelmiä, joiden avulla turvataan ja kehitetään ammatillisen erityisopetuksen ja erityisopiskelijan oppimisprosessin laatua.

Tarve

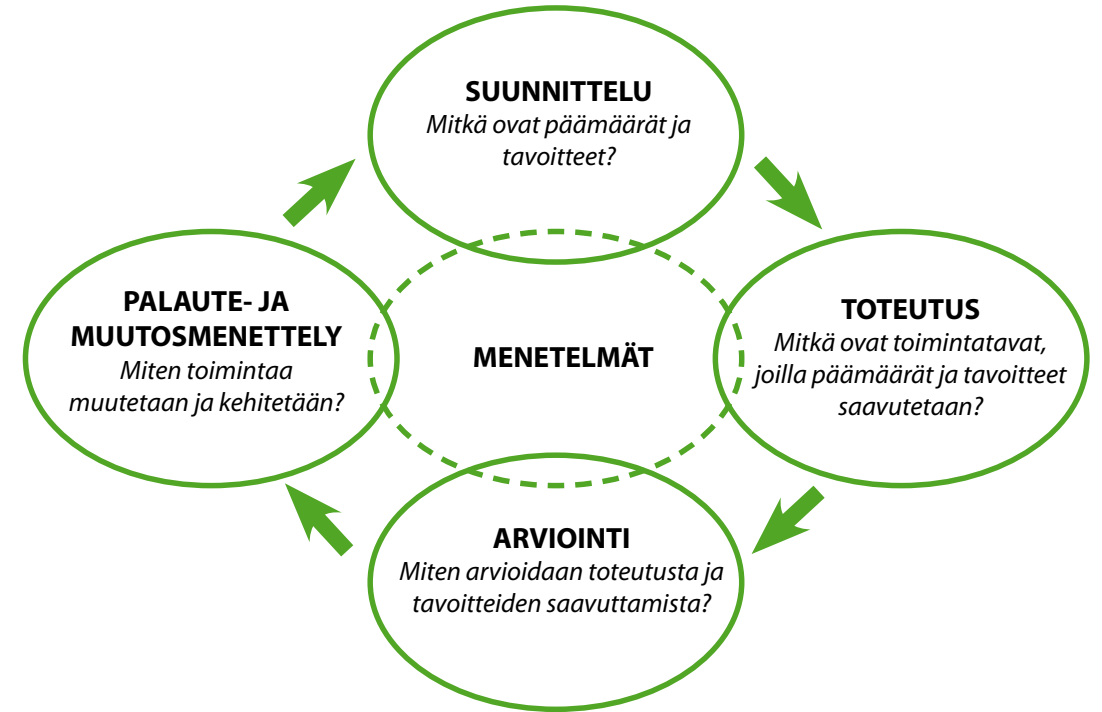
Erityinen ammatillainen -oppaan tekemisen tarve on noussut esiin TOKKA2 (Toisen asteen koulutus- ja yhteiskuntatakuu erilailla oppijoille Lapissa) -projektin seutukehittäjien yhteistyöverkostossa. Lähtökohdiana on ollut käytännön työstä esiin nousevien kokemusten vaihto, hyvien käytäntöjen tunnistaminen ja hyödyntäminen sekä toisilta oppiminen.

Lapissa ammatillista erityisopetusta järjestetään kymmenessä eri oppilaitoksessa, jotka eroavat toisistaan oppilaitoksen koon, opiskelijamäärän, toimintatavan ja opetuksen järjestämismuodon suhteen. Yhteistä kaikille koulutuksen järjestäjille on erityisopetusprosessin kuvaaminen opiskelijanäkökulman kautta, jolloin ydinprosessin muodostaa erityisopiskelijan HOJKS -prosessi. Opasta tehtäessä tavoitteena on ollut kuvata erityisopiskelijan oppimis- ja opetusprosessia konkreetian kielellä.

Tausta

Erityinen ammatillainen -oppaan taustalla on Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus vuodelta 2008. Opetushallituksen suositus perustuu laadunhallinnan yhteiseen eurooppalaiseen viitekehykseen (EQARF). Yhteinen eurooppalainen laadunvarmistuksen ja laadunhallinnan viitekehys on jatkuvan oppimisen ja toiminnan kehittämismalli. Sen taustalla on Demingin laatuympyränä tunnettu jatkuvan parantamisen periaate (suunnittele, toteuta, arvioi ja paranna). EQARF -mallin osa-alueet ovat suunnittelu, toteutus, arviointi sekä palaute- ja muutosmenettelyt (kuvio 1).

Kuvio 1. EQARF -malli

Suunnittelussa asetetaan konkreettisia ja mitattavissa olevia tavoitteita, jotka koskevat erityisopiskelijan oppimis- ja opetusprosessin eri vaiheita. Tavoitteille määritetään kriteerit tai mittarit, joilla erityisopiskelijan oppimis- ja opetusprosessin onnistumista voidaan arvioida.

Toteutuksessa määritellään erityisopetusprosessin toimintatavat, joilla suunnitteluvaiheessa asetettujen päämäärien ja tavoitteiden saavuttaminen varmistetaan.

Arvioinnissa kuvataan, millä menetelmillä erityisopetusprosessille asetettuja tavoitteita ja päämääriä arvioidaan.

Palaute- ja muutosmenettelyissä määritellään, miten tarvittaessa erityisopiskelijan oppimis- tai opetusprosessin toteutumista tai suunnitelmia muutetaan ja korjataan, jotta tavoitteet saavutetaan.

Tekeminen

Erityinen ammattilainen -opas on työstetty TOKKA2 -projektin seutukehittäjien verkostossa. Yhteistyö-verkoston muodostavat Lapin kuudella seutukunnalla toimivat seutukehittäjät. Kuviossa 2 on esitetty oppaan tekemisen vaiheet.

Toteutustapa

Erityinen ammattilainen -opas etenee HOJKS -prosessin mukaisesti (kuvio 3). Oppaassa esitellyt HOJKS -prosessin vaiheet ovat ennakointi, hakeutuminen, opiskeluun kiinnittyminen, opiskelu ja opiskelun päättäminen. Jokaista HOJKS -prosessin vaihetta tarkastellaan EQARF -mallin osa-alueiden kautta. Vaiheet on kuvattu sekä koulutuksen järjestäjän että opiskelijan näkökulmasta.

Suunnitelmasta toteutukseen

Erityinen ammattilainen -opas nostaa esiin erityisopiskelijan oppimisprosessin kannalta tärkeitä asioita ja linjauksia kehittämistyön lähtökohdaksi. Oppilaitosten erityisopetuksen kehittämisen työkaluksi oppaan liitteenä on oppilaitoskohtainen toimintasuunnitelma tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kuvio 2. Erityinen ammattilainen -oppaan tekemisen vaiheet

Perehtyminen

- Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositukseen perehtyminen
- Fundamentals of a 'Common Quality Assurance Framework' (CQAF) for Vet in Europe -malliin perehtyminen
- Lapin ammattiopiston laatuasiiantuntijoiden konsultointi

Jäsentely

- Ammatillista erityisopetusta koskevien erinomaisuuden piirteiden valitseminen OPH:n kansallisesta laadunhallintasuosituksesta
- Erinomaisuuden piirteiden jäsentely EQARF -mallin vaiheiden mukaisesti miettien sitä, mikä on olennaista ammatillisessa erityisopetuksessa

Yhdistäminen

- HOJKS -prosessin nostaminen ammatillisen erityisopetuksen ydinprosessiksi
- EQARF -mallin yhdistäminen HOJKS -prosessiin

Kysyminen

- HOJKS -prosessin eri vaiheiden tarkasteleminen EQARF -mallin osa-alueiden kautta
- Avainkysymysten luominen erinomaisuuden piirteiden ja Fundamentals of a 'Common Quality Assurance Framework' (CQAF) for Vet in Europe -mallin pohjalta

Vastaaminen

- HOJKS -prosessin eri vaiheiden avainkysymyksiin vastaaminen TOKKA2 -seutukehittäjien yhteistyöverkostossa

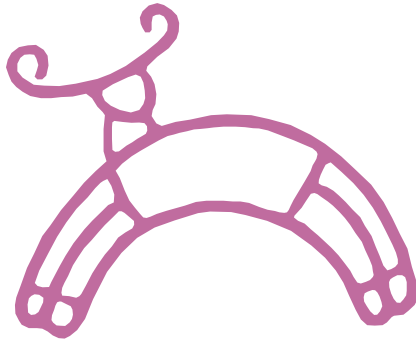
Tiivistäminen

- Olennaisten ammatillista erityisopetusta koskevien erinomaisuuspiirteiden käsitteellistäminen kuvaamaan HOJKS -prosessille olennaisia asioita

Toteuttaminen

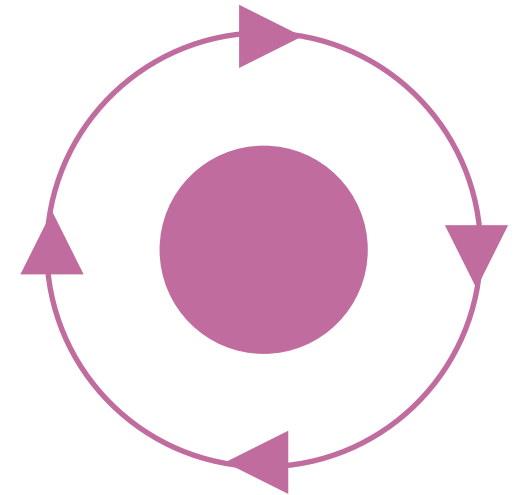
- Oppilaitoksen toimintasuunnitelma erityisopetuksen kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi

HOJKS -prosessin vaiheet

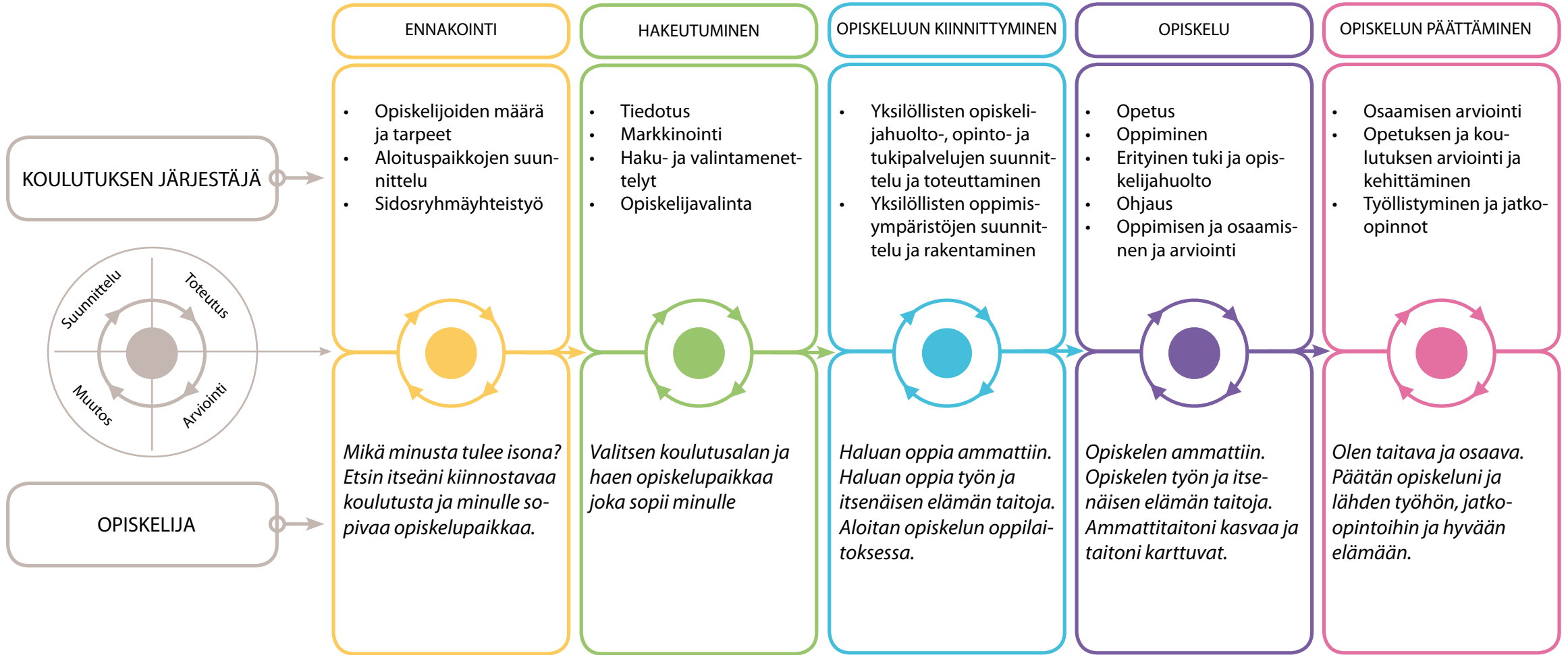

HOJKS -prosessin vaiheet ovat ennakointi, hakeutuminen, opiskeluun kiinnittyminen, opiskelu ja opiskelun päättäminen.

Jokaista HOJKS -prosessin vaihetta tarkastellaan EQARF -mallin osa-alueiden kautta. Vaiheet on kuvattu sekä koulutuksen järjestäjän että opiskelijan näkökulmasta.

Kuvio 3. HOJKS -prosessin vaiheet

Ennakointi

Ennakointivaiheessa kartoitetaan tulevien erityisopiskelijoiden määriä ja tarpeita.

Ennakointitietoa kerätään tarjolla olevista tilastoista, perusopetuksesta ja muilta sidosryhmiltä.

Ennakointitiedon mukaan tarkistetaan, onko koulutuksen järjestäjällä mahdollisuus tarjota erityisopiskelijoiden tarpeita vastaavaa koulutusta seuraavien vuosien aikana. Tarvittaessa haetaan järjestämislupaam muutosta.

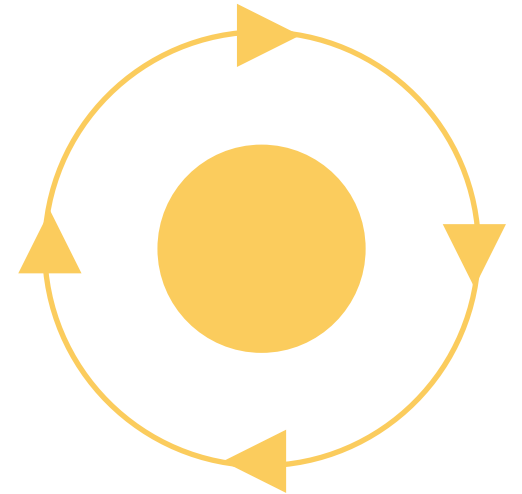
Ennakointitietojen pohjalta suunnitellaan aloituspaikkojen sijoittaminen oppilaitoksessa.

Ennakoinnissa seurataan myös erityisopiskelijoiden keskeyttämislukuja ja tutkinnon läpäisyprosenttia.

*Mikä minusta tulee isona?
Etsin itseäni kiinnostavaa koulutusta ja
minulle sopivaa opiskelupaikkaa*

Olennaista ennakoinnissa: *Koulutustakuu, yksilölliset tarpeet, sidosryhmäyhteistyö, työelämän tarpeet*

Mitä pitäisi tehdä, jotta toisen asteen ammatillisen koulutuksen ennakointi toteutuisi Lapissa hyvin ja laadukkaasti erityisoppilaat huomioon ottaen?

SUUNNITTELU

Tavoitteena on:

- Kerätä ennakointitietoa tulevista erityisopiskelijoista koulutuksen suunnittelun pohjaksi
- Luoda ja vakiinnuttaa toimiva sidosryhmäyhteistyö erityisopiskelijoiden asioissa
- Koota erityisopiskelijoiden työssäoppimispaikoista (eTOP) työpaikkapankki ja etsiä uusia paikkoja
- Rakentaa esteetöntä oppimisympäristöä
- Seurata erityisopiskelijoiden keskeyttämisen määrää ja tutkinnon läpäisyprosenttia

Sidosryhmät:

- koti
- perusopetus
- sosiaali- ja terveystoimen palvelut
- vammaispalvelut ja erityissairaanhoidon palvelut
- nuorisotyö
- asumispalvelut
- ammatilliset oppilaitokset, ammatillinen erityisoppilaitos
- työhallinto
- työpajasaatiöt ja muut kolmannen sektorin toimijat
- KELA
- työpaikat

SUUNNITTELU

TOTEUTUS

TOTEUTUS

Ennakointitiedon kerääminen:

- Aluehallinnon tilastot:
  - perusopetuksen erityisopetuksessa olevien lukumäärä Lapissa lukuvuosittain (kunnat, seutukunnat)
  - ammatillisessa koulutuksessa olevat erityisopiskelijat (koulutuksen järjestäjittäin)
- Opetushallituksen valtakunnalliset tilastot
- Perusopetuksen erityisopetuksen kanssa tehtävässä yhteistyössä saatava ennakointitieto

Sidosryhmäyhteistyö

- Vuosittaiset tapaamiset
- Koulutuksen ulkopuolelle tipahtaneiden ja syrjäytyneiden kartoittaminen alueellisena yhteistyönä
- Erityisopiskelijan koulutuspolun suunnittelussa perusopetuksen ja ammatillisen koulutuksen yhteistyö
- Erityisopiskelijoiden tutustumisten ja koulutuskokeilujen toteuttaminen yhteistyönä sidosryhmien kanssa

Erityisopiskelijoiden työssäoppimispaikkojen suunnittelu

- Työssäoppimispaikkojen kokoaminen työpaikkapankkiin

Esteettömän oppimisympäristön rakentaminen erityisopiskelijoiden yksilöllisten tarpeiden mukaisesti Keskeyttäneiden määrän ja tutkinnon läpäisyprosentin seuranta

MUUTOS- JA PALAUTEMENETTELYT

- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä seuraa arviointitietoa ja valmistelee tarvittavat muutosesitykset ennakkoinnin tehostamiseen koulutuksen järjestäjän johdolle.
- Muutostarpeet huomioidaan ennakkoinnin suunnittelussa
- Sidosryhmille annetaan palautetta erityisopiskelijoiden sijoittumisesta
- Tehostetaan tukitoimia keskeyttämisen ehkäisemiseksi ja läpäisyprosentin parantamiseksi
- Erityisopiskelijoiden työssäoppimispaikkoja etsitään lisää tarvetta vastaavaksi
- Oppimisympäristöön suunnitellaan tarvittavat muutokset erityisopiskelijoiden tarpeiden mukaan

MUUTOS

ARVIOINTI

ARVIOINTI

Palautetiedon keruu ennakoinnista:

- Kuinka hyvin ennakointitietoa saatavilla?
- Onko tarjonta riittävää?
- Sijoittuvatko erityisopiskelijat oikeaan koulutukseen?
- Kuinka paljon erityisopiskelijoista keskeyttää opinnot ja mistä syystä?
- Mikä on erityisopiskelijoiden läpäisyprosentti?

Sidosryhmäyhteistyön arviointi:

- Onko yhteistyö kattavaa?
- Onko yhteistyötä riittävästi?
- Ovatko tutustumiset ja koulutuskokeilut toimivia ja antavatko ne hyödyllistä tietoa?

Erityisopiskelijoiden työssäoppimispaikkojen suunnittelun arviointi?

- Onko erityisopiskelijoille sopivia työssäoppimispaikkoja riittävästi?

Esteettömän oppimisympäristön rakentaminen

- Vastaako oppimisympäristö tulevien opiskelijoiden tarpeita?

Hakeutuminen

Säännöllisen julkisen tiedottamisen kautta tiedotetaan erityisopiskelijoille sopivista koulutusvaihtoehdoista.

Hakeutumisvaiheen aikana tiedotetaan kohdennetusti perusopetuksen erityisoppilaita ja muita erityistä tukea tarvitsevia, huoltajia, erityisopettajia, opinto-ohjaajia ja muita nuoria ohjaavia sidosryhmiä erityisopiskelijoille sopivista koulutusvaihtoehdoista.

Markkinoinnissa huomioidaan erityistä tukea tarvitsevat kohderyhmänä sekä markkinointimateriaalissa että toiminnassa.

Erityistä tukea tarvitseville järjestetään mahdollisuuksia tutustua eri koulutusvaihtoehtoihin.

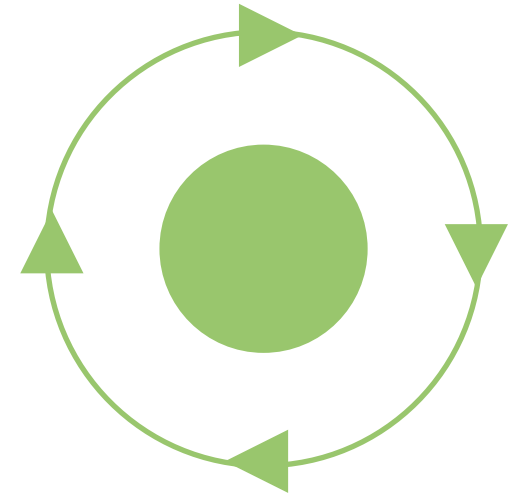
Haku- ja valintamenettely toteutetaan esteettömästi siten, että erityistä tukea tarvitsevat huomioidaan tasavertaisina hakijoina.

Opiskelijavalinnassa noudatetaan yleisiä valintakriteereitä huomioiden opiskelijoiden yksilöllisyys.

Valitsen koulutusalan ja haen opiskelupaikkaa joka sopii minulle.

Olennaista erityisoppilaan hakiessa koulutukseen: *Koulutustakuu, yksilölliset tarpeet, sidosryhmäyhteistyö, työelämän tarpeet*

Mitä pitäisi tehdä, jotta erityisoppilaan hakeutuminen toisen asteen ammatilliseen koulutukseen toteutuisi Lapissa hyvin ja laadukkaasti?

SUUNNITTELU

Tavoitteena on:

- Tiedottaa erityisopiskelijoille sopivista koulutusvaihtoehdoista
- Markkinoida erityisopiskelijoille sopivia koulutusvaihtoehtoja
- Luoda erityistä tukea tarvitseville mahdollisuuksia eri koulutusvaihtoehtoihin tutustumisiin
- Järjestää hakeutumis- ja valintakäytännöt erityistä tukea tarvitseville

MUUTOS- JA PALAUTEMENETTELYT

Tehdään muutokset palautetiedon pohjalta

- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä seuraa arviointitietoa ja suunnittelee erityisopiskelijoita paremmin palvelevaa hakeutumisvaihtoa yhdessä markkinoinnista, tiedottamisesta ja hakukäytännöistä vastaavien kanssa
- Muutostarpeet huomioidaan hakeutumisvaiheen suunnittelussa
- Tutustumiskäytäntöjä muutetaan tarvittaessa saadun arviointitiedon perusteella
- Sidosryhmille annetaan palautetta erityisopiskelijoiden sijoittumisesta

TOTEUTUS

Tiedottamisen ja markkinoinnin toteuttaminen

- Säännöllinen julkinen tiedottaminen erityisopiskelijoille sopivista koulutusvaihtoehdoista
- Selkeä markkinointimateriaali: lehti-ilmoitukset, www-sivut, esitteet
- Vanhempainillat yläkoululaisten erityisoppilaiden huoltajille
- Muut tiedottavat ja markkinoivat tilaisuudet sidosryhmille

Tutustuminen koulutusvaihtoehtoihin

- Erityistä tukea tarvitsevien yksilöllinen tutustuminen koulutusvaihtoehtoihin erityisopettajien ja opinto-ohjaajien yhteistyönä
- Tutustumisen aikana saatavan tiedon kokoaminen tutustumislomakkeelle
  - koulutuksen soveltavuus
  - koulutuksen kiinnostavuus
  - realistiset mahdollisuudet opiskella koulutuksessa

Hakeutumis- ja valintakäytännöt

- Selkeät hakulomakkeet
- Erityistä tukea tarvitseville sopivat hakeutumis- ja valintakäytännöt
- Joustavan valinnan käytäntöjen toteuttaminen erityisopettajien ja opinto-ohjaajien yhteistyönä

ARVIOINTI

Palautetiedon keruu tiedottamisen ja markkinoinnin toteuttamisesta

- Miten markkinointi ja tiedottaminen toteutui?
- Tavoitettiin kaikki kohderyhmät?
- Palautekysely erityisopiskelijoille ja sidosryhmille

Tutustumiskäytäntöjen toteutumisen arviointi

- Miten tutustumiskäytännöt ovat toteutuneet?

Palautetiedon keruu hakeutumis- ja valintakäytännöistä

- Miten hakeutumis- ja valintakäytännöt toteutuivat?

SUUNNITTELU

TOTEUTUS

MUUTOS

ARVIOINTI

Opiskeluun kiinnittyminen

Nuoren motivoituminen ja kiinnittyminen opiskeluun ovat ensimmäinen askel koulutuksen suorittamiseen ja edelleen ammattilaisena työhön ja hyvään elämään sijoittumiseen. Opiskelijan kiinnittyminen opintoihin on tärkeää myös oppilaitoksen toiminnan onnistumisen kannalta.

Erityisopiskelijan aloittaessa toisen asteen opinnot tehdään yhteistyötä perusopetuksen tai muun lähettävän tahon kanssa.

Nivelvaiheen yhteistyössä pyritään tehokkaalla tiedonsiirrolla luomaan toisen asteen alkuvaiheesta lähtien oppimiskokemuksia, jotka tuottavat opiskelijalle mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia. Tavoitteena on suunnitella nuoren kasvua ja kehitystä tukeva polku.

Tavoitteena kiinnittymisvaiheessa on opiskelijan motivointi opiskeluun ja uuden suunnan ottamiseen. Tässä vaiheessa erityisopiskelijalle tehdään henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

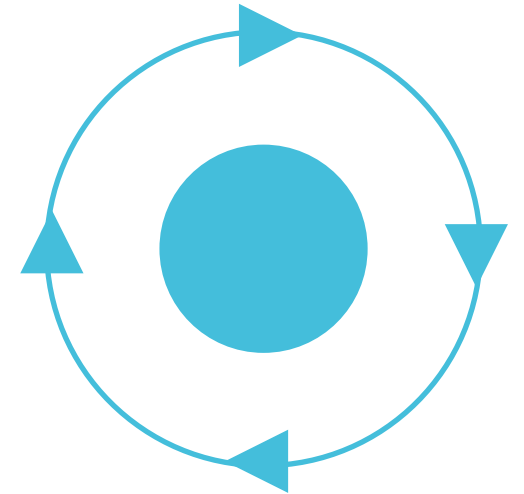
Suunnitelman avulla erityisopiskelijalle rakennetaan yksilöllinen opintopolku ja oppilaitoksen erityisopetusresurssi kohdennetaan opiskelijoiden tarpeen mukaan.

Toisen asteen koulutuksessa yhteisöllisyyden rakentaminen alkaa koulutuksen alussa oman ryhmän ryhmäytymisellä ja jatkuu läpi koulutuksen tavoitteena erityisopiskelijan osallisuus oppilaitokseen ja yhteiskuntaan.

Haluan oppia ammattiin. Haluan oppia työn ja itsenäisen elämän taitoja. Aloitan opiskelun oppilaitoksessa. ▼

Olennaista erityisopiskelijan aloittaessa opinnot: *Yksilölliset koulutuspolut, osallisuus ja yhteisöllisyys, sidosryhmäyhteistyö, erityisopetuksen suunnitelmat, tilastointi ja tiedonkeruu, resurssit, kehittäminen*

Mitä pitäisi tehdä, jotta erityisopiskelijan opinnot käynnistyisivät ja opiskelija kiinnittyisi opiskeluun?

SUUNNITTELU

Tavoitteena on:

- Saada realistinen siirtotieto sekä lähtötaso erityisopiskelijan oppimisen edellytyksistä ja tuen tarpeesta
- Käynnistää kodin ja koulun välinen sekä muiden sidosryhmien kanssa tehtävä yhteistyö
- Ohjata opiskelijaa henkilökohtaisesti ja suunnitella opiskelijalle yksilöllinen opintopolku ja tehdä opiskelijalle HOJKS
- Ryhmyttää erityisopiskelijat omaan opintoryhmäänsä sekä oppilaitokseen
- Jakaa erityisopetusresurssi erityisopetustarpeen mukaan
- Huolehtia, että erityisopetuksen suunnitelmat ovat ajan tasalla ja tilastointi sekä tiedonkeruu erityisopiskelijoista on tarkoituksenmukaista ja riittävää

SUUNNITTELU

TOTEUTUS

TOTEUTUS

Nivelvaiheyhteistyö, tiedonsiirto ja lähtötaso

- Taustatietolomake koteihin kutsukirjeessä
- Tiedonsiirtopalaverit sidosryhmien kanssa ja tiedonsiirto opettaville opettajille
- Taustatietojen kokoaminen: lähtötasotestit, arjenhallintataidot, aiemmin hankittu osaaminen
- Kodin ja koulun sekä muiden sidosryhmien kanssa tehtävän yhteistyön käynnistäminen

Henkilökohtainen ohjaus ja yksilölliset polut

- Yksilöllisen polun ja tukitoimien suunnittelu saadun tiedon pohjalta
- Erityisopetusresurssin kohdentaminen yksilöllisten tarpeiden mukaan

Ryhmyttäminen ja osallisuus

- Opiskelijaryhmän ryhmyttäminen
- Elämänhallintataitojen vahvistaminen (jatkuu koko opintopolun ajan): opintososiaalisista eduista ja opiskelijahuoltopalveluista tiedottaminen, opiskelukäytäntöihin perehdyttäminen, vapaa-ajan ohjaus, tukeminen itsenäisessä asumisessa

Erityisopetuksen suunnitelmat, toteutus ja tilastointi

- Suunnitelmien, toteutuksen ja tilastoinnin kehittäminen

ARVIOINTI

Nivelvaiheyhteistyön toteutumisen arviointi

- Kuinka hyvin taustatietoja saatiin?
- Toimivatko tiedonsiirtokäytännöt?
- Onko kodin ja koulun sekä muiden sidosryhmien välinen yhteistyö kattavaa ja onko sitä riittävästi?

Henkilökohtaisen ohjauksen ja yksilöllisten polkujen toteutumisen arviointi

- Onko kaikille erityisopiskelijoille tehty HOJKS?
- Kuinka hyvin HOJKS:aan kirjatut asiat toteutuvat?
- Onko erityisopetusresurssi kohdennettu oikein ja onko sitä riittävästi?

Ryhmyttämisen ja osallisuuden toteutumisen arviointi

- Miten ryhmyttäminen toteutui?
- Miten elämänhallintataitojen vahvistaminen toteutui?

Erityisopetuksen suunnitelmien, tilastoinnin ja toteutumisen arviointi

- Ovatko oppilaitoksen erityisopetuksen suunnitelmat ajan tasalla?
- Saadaanko tilastoinnilla ja tiedonkeruulla erityisopiskelijoista tarkoituksenmukaista ja riittävää tietoa?
- Miten erityisopetusta on kehitetty?

MUUTOS

ARVIOINTI

MUUTOS- JA PALAUTEMENETTELYT

Tehdään muutokset palaute- ja arviointitiedon pohjalta

- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä seuraa arviointitietoa ja suunnittelee erityisopiskelijoita paremmin palvelevaa opintojen aloitusvaihetta sidosryhmien kanssa
- Muutostarpeet huomioidaan opintojen aloitusvaiheen suunnittelussa, HOJKS -prosessin toteutuksessa ja ryhmyttämisen ja osallistamisen toteuttamisessa
- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä pitää ajan tasalla erityisopetuksen suunnitelmia

Opiskelu

Opiskeluvaiheessa erityisopiskelijan oppiminen ja opiskelu etenee henkilökohtaisen suunnitelman mukaan. Henkilökohtaisessa suunnitelmassa keskeisenä tavoitteena on opintojen päättyessä työllistyminen, jatko-opinnot tai hyvä elämä.

Opiskelijan oppimista ja ammatillista kasvua seurataan säännöllisesti opiskelun aikana ja henkilökohtaisia tavoitteita ja tukitoimia muutetaan tarpeen mukaan.

Erityisopiskelijoiden työssäoppimisen ja työhön valmentautumisjaksot suunnitellaan siten, että työssäoppimapaikka mahdollistaa opiskelijan työssäoppimiselle asetetut henkilökohtaiset tavoitteet. Lisäksi suunnittelussa on mukana työllistymisen näkökulma.

Erityisopiskelijoiden työssäoppimisen ja työhön valmentautumisen työpaikkojen henkilöstöä koulutetaan erityisopiskelijoiden ohjaamiseen.

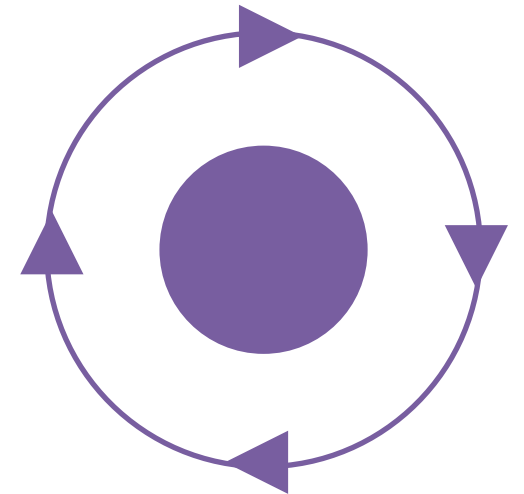
Opiskeluvaiheessa tuetaan nuoren elämänhallintaa kokonaisvaltaisesti. Tämän sosiaalisen vahvistamisen tavoitteena on yhteisöllisyyden ja osallisuuden avulla kasvattaa opiskelijoita aktiivisiksi kouluyhteisön jäseniksi.

Erityisopiskelijoiden henkilökohtaisen kasvun ja kehityksen ohjauksessa tehdään yhteistyötä kodin ja muiden sidosryhmien kanssa.

Olennaista erityisopiskelijan opiskeluvaiheessa: *Yksilölliset koulutuspolut, sosiaalinen vahvistaminen, osallisuus ja yhteisöllisyys, sidosryhmäyhteistyö, resurssit, työelämä ja erityisopiskelijoiden työssäoppimisen ohjaus, henkilöstön erityispedagogisen osaamisen ja menetelmien kehittäminen, tilastointi ja tiedonkeruu*

Mitä pitäisi tehdä, jotta erityisopiskelijan opinnot toteutuisivat opiskelusuunnitelman mukaisesti?

Opiskelen ammattiin. Opiskelen työn ja itsenäisen elämän taitoja. Ammattitaitoni kasvaa ja taitoni karttuvat.

SUUNNITTELU

Tavoitteena on:

- Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden eteneminen HOJKS:n mukaisesti kohti ammatillista perustutkintoa, tuettua työtä tai hyvää elämää
- Seurata opiskelijan oppimista ja ammatillista kasvua säännöllisesti opiskeluvaiheen aikana ja muuttaa henkilökohtaisia tavoitteita ja tukitoimia tarpeen mukaan.
- Suunnitella erityisopiskelijoiden työssäoppimis- ja työhön valmentautumisjaksot siten, että henkilökohtaiset tavoitteet on mahdollista saavuttaa
- Tukea erityisopiskelijoiden yhteisöllisyyttä ja osallisuutta oppilaitoksessa
- Tehdä yhteistyötä kotien ja muiden sidosryhmien kanssa
- Huolehtia korkealaatuisesta erityisopetuksen toteutuksesta ja kannustaa henkilöstöä kehittämään erityisopetusosaamistaan

SUUNNITTELU

TOTEUTUS

Henkilökohtainen ohjaus ja yksilölliset polut

- Erityisopetuksen järjestämisen kuvaaminen oppilaitoksen opetussuunnitelmassa
  - Oppimisympäristö, opetusmenetelmät ja järjestelyt
  - Oppimateriaalit
  - Tiedonsiirto
  - Opiskelijahuollon yksilöllinen tuki
- Tukitoimien kirjaaminen HOJKS:aan ja niiden toteutumisen ja opiskelijan opintojen etenemisen säännöllinen seuranta
- Erityisopetusresurssin kohdentaminen yksilöllisten tarpeiden mukaan

Työssäoppiminen, näytöt ja työhön valmentautuminen

- Riittävä suunnittelu ja valmistelu
  - sopivat tavoitteet ja tehtävät
  - tuen suunnittelu ja järjestäminen
- Työpaikkaohjaajan ja muun henkilöstön perehdyttäminen erityisopiskelijan top-ohjaukseen
- Työllistymisen mahdollisuuksien arviointi työssäoppimisen kautta

Osallisuus

- Sosiaalinen vahvistaminen (jatkuu koko opintopolun ajan)
  - osallisuuden mahdollistaminen
  - elämänhallintataitojen tukeminen
  - opintososiaalisista eduista ja opiskelijahuoltopalveluista tiedottaminen
  - vapaa-ajan ohjaus
  - tukeminen itsenäisessä asumisessa

Sidosryhmäyhteistyö

Henkilöstön erityisopetusosaamisen kehittäminen

TOTEUTUS

MUUTOS- JA PALAUTEMENETTELYT

Tehdään muutokset palaute- ja arviointitiedon pohjalta

- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä seuraa arviointitietoa ja suunnittelee erityisopiskelijoita paremmin palvelevaa opiskeluvaihetta yhdessä sidosryhmien kanssa
- Muutostarpeet huomioidaan opiskeluvaiheen suunnittelussa, HOJKS -prosessin, työssäoppimisen, näyttöjen sekä työhön valmentautumisen ja osallistamisen toteuttamisessa.
- Oppilaitoksen henkilöstön kehittämisessä huomioidaan erityisopetusosaamisen muutostarpeet

MUUTOS

ARVIOINTI

Henkilökohtaisen ohjauksen ja yksilöllisten polkujen toteutumisen arviointi

- Onko kaikille erityisopiskelijoille tehty HOJKS?
- Miten HOJKS:n ja yksilöllisten polkujen toteutumista seurataan?
- Onko erityisopiskelijoiden tukemisen yleisperiaatteet kuvattu ja ovatko ne opettajien ja opiskelijoiden tiedossa?
- Onko erityisopetusresurssi kohdennettu oikein ja onko sitä riittävästi?

Työssäoppimisen, näyttöjen ja työhön valmentautumisen toteutumisen arviointi

- Miten työssäoppiminen, näytöt ja työhön valmentautuminen ovat toteutuneet?
- Onko erityisopiskelijalle sopivia työssäoppimiskojoja riittävästi ja onko työpaikkaohjaaja koulutettu tarpeeksi?
- Tukeeko työssäoppiminen erityisopiskelijan työllistymistä?

Sosiaalisen vahvistamisen toteutumisen arviointi

- Miten erityisopiskelijoiden osallisuus on toteutunut?
- Miten elämänhallintataitojen tukeminen on toteutunut?

Sidosryhmäyhteistyö

- Onko sidosryhmäyhteistyö tarkoituksenmukaista ja riittävä?

Henkilöstön erityisopetusosaamisen arviointi

- Kuinka paljon henkilöstö on osallistunut erityisopetuksen lisä- ja täydennyskoulutukseen?
- Onko erityisopetuksen henkilöstöä riittävästi?
- Onko henkilöstö motivoitunutta?

ARVIOINTI

Opiskelun päättäminen ja työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään siirtyminen

Opiskelun päättövaiheessa viimeistellään erityisopiskelijan jatkosuunnitelma sidosryhmi-
en kanssa.

Ohjauksessa varmistetaan tiedonsiirto työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään siirty-
vän erityisopiskelijan asioissa.

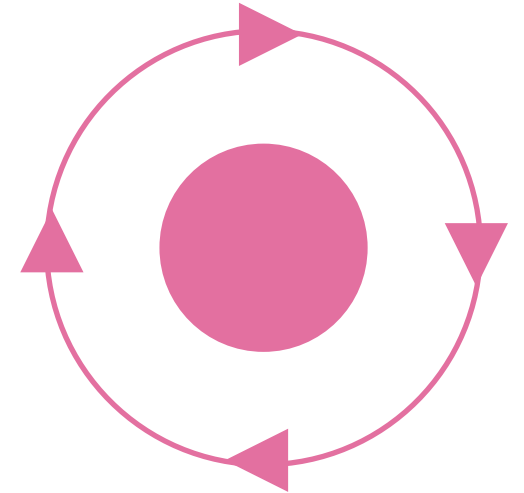
Päättövaiheessa varmistetaan osaamisen todenmukainen kirjaaminen opiskelijan tutkin-
totodistukseen.

Kootaan palautetta erityisopiskelijan opiskelusta, henkilökohtaisesta tuesta ja ohjauksesta
ammattillisen koulutuksen kehittämiseksi.

*Olen taitava ja osaava. Päätän opiskeluni ja läh-
den työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään.*

Olennaista erityisopiskelijan päättäessä opiskelun: *Yksilölliset siirtymäpolut, sidos-
ryhmäyhteistyö, toimintaympäristön muutosten seuraaminen, alueellinen ja valtakun-
nallinen erityisopetuksen kehittäminen*

Mitä pitäisi tehdä, jotta erityisopiskelijan opintojen päättäminen ja työhön, jatko-
opintoihin ja hyvään elämään siirtyminen toteutuisi Lapissa hyvin?

SUUNNITTELU

Tavoitteena on:

- Ohjata erityisopiskelijä työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään laaditun jatkosuunnitelman mukaisesti
- Huolehtia riittävästä tiedonsiirrosta opiskelijan asioissa
- Kirjata opiskelijan todenmukainen osaaminen annettavaan todistukseen
- Koota palautetta erityisopiskelijän opiskelusta, henkilökohtaisesta tuesta ja ohjauksesta ammatillisen koulutuksen kehittämiseksi.
- Koota seurantatietoa työllistymisestä, jatko-opintoihin ja hyvään elämään sijoittumisesta
- Käyttää saatua palautetietoa ammatillisen koulutuksen suunnittelussa ja ennakoinnissa

SUUNNITTELU

TOTEUTUS

Henkilökohtainen ohjaus ja yksilölliset polut

- Erityisopiskelijän opintosuoritusten tarkistaminen ja tehostettu ohjaus sekä opiskeluajan jatkaminen opintojen loppuun saattamisessa
- Erityisopiskelijän osaamisen totuudenmukainen kirjaaminen todistukseen. Todistus voi olla:
  - todistus suoritetusta koulutuksesta ja kuvaus siitä, mitä opiskelija parhaiten osaa
  - osatutkintotodistus
  - mukautettu tutkintotodistus
  - tutkintotodistus
- Erityisopiskelijän ohjaaminen koulutuksen aikana laaditun jatkosuunnitelman mukaisesti työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään

Sidosryhmäyhteistyö

- Jatkosuunnitelman toteuttaminen
  - Nimetyt avainhenkilöt tiedonsiirrossa jatko-opiskeluun, työhallintoon ja muihin sidosryhmiin

Koulutuksen kehittäminen saadun palautteen pohjalta

- Opiskelijapalautteen kerääminen HOJKS -prosessista:
  - opiskelijan kokemukset
  - toteutetut tukitoimenpiteet
  - todellisten tavoitteiden saavuttaminen kuten työllistyminen
  - tehdyt opetusjärjestelyt
- Työllistymisen, jatko-opintoihin sekä hyvään elämään sijoittumisen seuranta
- HOJKS -työskentelyn tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointi organisaatiotasolla:
  - koulutustarjonnan määrällinen ja laadullinen suunnittelu
  - koulutuksen kehittäminen yhteistyössä työelämän edustajien kanssa
  - henkilöstön määrän ja osaamisen kehittämisen suunnittelu
  - HOJKS -prosessin kehittäminen
- Projektitoiminnan sekä oppilaitos- ja työelämäyhteistyön kehittäminen
  - Alueellinen ja valtakunnallinen kehittäminen

TOTEUTUS

MUUTOS- JA PALAUTEMENETTELYT

Tehdään muutokset palaute- ja arviointitiedon pohjalta

- Oppilaitoksen erityisopetuksen ja opiskelijahuollon kehittämisestä vastaavat henkilöt seuraavat arviointitietoa ja suunnittelevat erityisopiskelijoita paremmin palvelevaa HOJKS -prosessia yhdessä sidosryhmien kanssa
- Muutostarpeet huomioidaan HOJKS -prosessin suunnittelussa ja toteuttamisessa
- Oppilaitoksen erityisopetus- ja opiskelijahuoltoryhmä seuraa arviointitietoa ja suunnittelee erityisopiskelijoita paremmin palvelevaa nivelvaihetta koulutuksesta työhön, jatko-opintoihin ja hyvään elämään
- Muutostarpeet huomioidaan nivelvaiheen suunnittelussa ja toteuttamisessa

MUUTOS

ARVIOINTI

Henkilökohtainen ohjauksen ja yksilöllisten polkujen toteutumisen arviointi

- Miten erityisopiskelijän opintojen loppuvaiheen ohjaus toteutui?
- Onko erityisopiskelijoille annettu totuudenmukainen todistus osaamisestaan?
- Miten erityisopiskelijoiden jatkosuunnitelmat toteutuivat?

Sidosryhmäyhteistyön toteutumisen arviointi

- Onko sidosryhmäyhteistyö tarkoituksenmukaista ja riittävää?

Koulutuksen kehittäminen saadun palautteen pohjalta

- Saatiinko opiskelijapalautteella tarkoituksenmukaista tietoa riittävästi?
- Saatiinko työllistymisestä, jatko-opintoihin tai hyvään elämään sijoittumisesta tarkoituksenmukaista tietoa riittävästi?
- Saatiinko organisaatiotason HOJKS -työskentelystä tarkoituksenmukaista tietoa riittävästi?
- Saatiinko projektitoiminnan ja oppilaitos- ja työelämäyhteistyön kehittämisestä tarkoituksenmukaista tietoa riittävästi?

ARVIOINTI

LIITE: Oppilaitoskohtainen toimintasuunnitelma erityisopetuksen kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi

Lomake löytyy sähköisessä muodossa TOKKA2 -projektin Internet-sivuilta www.lao.fi/tokka2

Suunnittelu

- Asetetaan konkreettisia ja mitattavissa olevia tavoitteita, jotka koskevat erityisopiskelijan oppimis- ja opetusprosessin eri vaiheita
- Tavoitteen asettelussa voidaan käyttää apuna tässä oppaassa esitettyjen HOJKS -prosessin vaiheiden tavoitteita

Toteutus

- Määritellään toimintatavat, joilla asetettujen tavoitteiden saavuttaminen varmistetaan
- Suunnitellaan toteuttamisen ajoitus ja nimetään vastuuhenkilöt
- Toimintatapojen määrittelyssä voidaan käyttää apuna tässä oppaassa esitettyjen HOJKS -prosessin vaiheiden toteuttamisen menetelmiä

Arviointi

- Toteutuksen jälkeen arvioidaan, miten tavoitteisiin päästiin
- Arvioinnissa voidaan käyttää apuna tässä oppaassa esitettyjen HOJKS -prosessin vaiheiden menetelmiä

Palaute- ja muutosmenettelyt

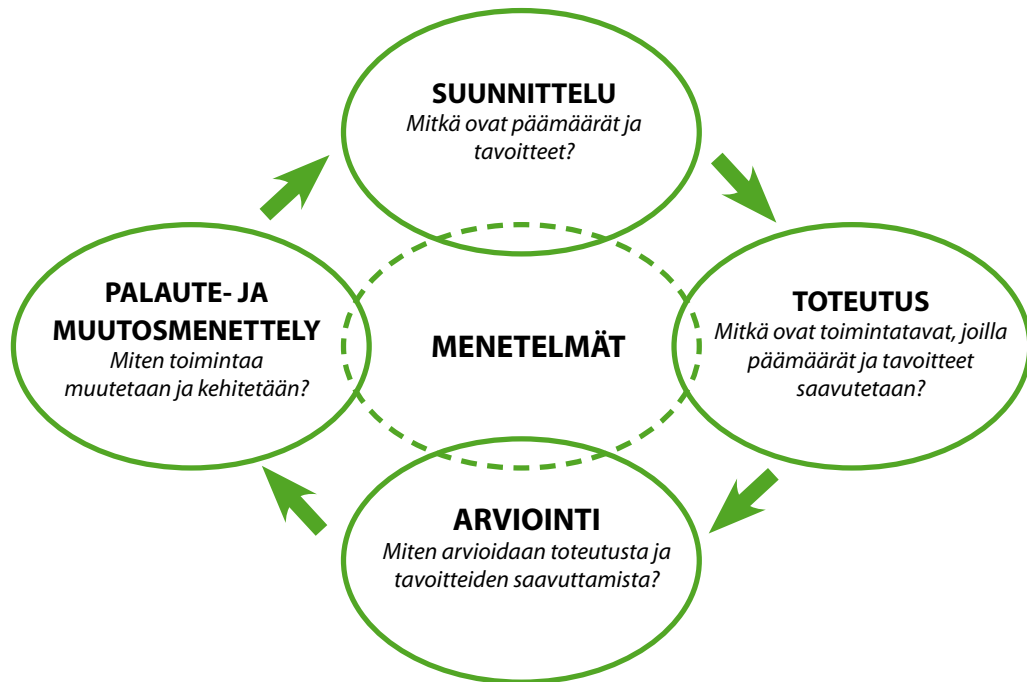
- Määritellään, miten tarvittaessa toimintatapoja muutetaan ja korjataan, jotta tavoitteet saavutetaan
- Palaute- ja muutosmenettelyissä voidaan käyttää apuna tässä oppaassa esitettyjen HOJKS -prosessin vaiheiden menetelmiä

Liite: Oppilaitoskohtainen toimintasuunnitelma erityisopetuksen kehittämistavoitteiden saavuttamiseksi

Esimerkkinä ENNAKOINTI

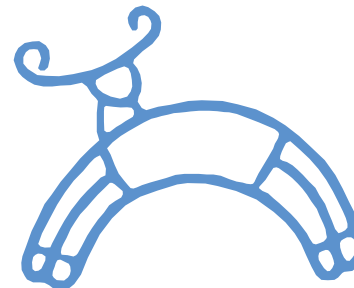
Suunnittelu	Toteutus			Arviointi	Palaute- ja muutosmenettelyt
Tavoitteet	Toimintatavat	Ajoitus	Vastuuhenkilöt		
Esim. Tavoite 1. Kerätä ennakoit tietoa seudun erityisoppilaista	seutukäynnit oppilaitoksissa tilastot	syksy 2010	opinto-ohjaaja erityisopettaja koulutussuunnittelija	Toteutuksen jälkeen arvioidaan, miten tavoitteisiin päästiin	Määritellään, miten tarvittaessa toimintatapoja muutetaan ja korjataan, jotta tavoitteet saavutetaan
Tavoite 2					

Lähteet:

- Ammatillisen koulutuksen laadunhallintasuositus. Opetushallitus, 2008.
- Fundamentals of a common quality assurance framework (CQAF) for VET in Europe.
- European Comission. Education and culture, 2009.

Erityinen ammattilainen -opas on tarkoitettu toisen asteen ammatillisen koulutuksen erityisopettajien, opinto-ohjaajien, opiskelijahuoltoryhmien ja oppilaitosjohdon käyttöön sekä koulutuksen järjestäjien koulutussuunnittelun tueksi. Opas kannustaa koulutuksen järjestäjiä erityisopetuksen ja erityisopiskelijan oppimisprosessin jatkuvaan kehittämiseen. Se nostaa esiin erityisopiskelijan oppimisprosessin kannalta tärkeitä asioita ja linjauksia kehittämistyön lähtökohdaksi. Oppaan lopussa olevan toimintasuunnitelman avulla oppilaitokset voivat tehdä oman suunnitelman erityisopetuksen kehittämiseksi.

Opas on tehty TOKKA2 -projektissa. Projektin yhtenä tavoitteena on ollut luoda opas ammatillisen erityisopetuksen kehittämiseen.

TOKKA2 – Toisen asteen koulutus- ja yhteiskuntatakuu erilailla oppijoille Lapissa – on ESR -projekti. Projektin tavoitteena on tukea peruskoulun päättäneiden erilaisten oppijoiden koulutus- ja yhteiskuntatakuun toteutumista Lapin seutukunnilla. Hankkeen toteutusaika on 1.12.2008 – 31.7.2012. Rahoituksen hankkeelle on myöntänyt Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Hanketta hallinnoi Lapin ammattiopisto.

Lisätietoja projektista: www.lao.fi/tokka2

